

L. U. F. frågelista 71.

Friseri och Bröllop.

Då jag nu härmed går in för att berätta om
Friseri och bröllop kommer jag i huvudsak att
hålla mig till att berätta om de seder och bruk
som är kända från 1800 talets första de-
cenier, fr 1820 och även därefter, samt fortskridande
även fram över femtio, sextio, åttio, intill slutet
av 1800 talet. Även ända fram till 1890 är be-
rättade av Mina Föräldrar, av min gamla
Morbror, samt även något av en Gammal Bond-
gumma Lisbet Järstam från Färingöfsta, hon
var 82 år 1899. Jag nämner nu först mina Föräldrars
berättelser om jordens liders bruk och sed, hur eller
på vad sätt ungdomen i äldre tid blev bekanta
med varandra, sättet här för har alltid varit
mångt. De gamla hade förr rätt stor makt och
myktighet över sina barn, och bestämde därför

i många fall vem de skulle ha till sin äkta hälft. För äldre å sinse håll bestående därför ofta över sina barn, vem de fick lov att utse som sin följeslagare genom livet, men då såväl som nu kunde bekantskap emellan de olika känen ske på många sätt. Flickor och pojkar skulle även ha uppnått så kallad stadgad ålder för att få lov att tala med varandra och vara tillsammans, fjugo års åldern och däröver ansågs för den mest passande ålder, men någon form av heder som nåtternas tilläts icke, som gott rykte och hedern skulle vara i behåll. Bland de yttre egenskaper som gjordes sig gällande, var nog förutom gods och guld, även det yttre utseendet med räknat vidare som de var husliga arbetsamma, ordningsfulla samt även Gudfruktiga, religionen hölls i allmänhet i stor vördnad i hemmen. Men även en god ekonomi var eftertraktad, om den bestod i kreatur, läjare eller en präktig gård, eller adraman jämte kantanker

Så var sådana partier mycket välkomna, exodlarna kunde ibland gå före kärleken, fast den bodde i de allra flesta fall, stå allra främst. De flesta gifte sig också av kärlek till varandra. Gåvorväxling vid frieri förekom ju ibland, ofta kunde ungdomar bräffa varandra vid något av ortens stormarknader, der gåvorna kunde börja med så kallade marknads-gåvor bestående av stora marknads-karameller av papper färmat i olika färger samt försedda med ett enkelt kärleksvers, eller också bytos andra marknads-gåvor, till ex halvdukar. Huvudkläds (Tärkle) Saxar och nålar var inte bra att ge som fästegåvor. Även i hemmen gavs gåvor av skilda slag, som ett par var så kallad rikligt fästefolk då blev gärna gåvorna mera värdefulla, och bestod då ofta av hemtillverkade saker, som fäst mön och fäst mannen sjöls tillverkad, från fästmöns sida kunde det vara ett

par strumpor, en stickad halsoduk, ett par vantar, m m,
till bröllopet tillverkade och sydde han ofta den så
kallade Brogemanus skjortan. Fästeman kunde
ge fästeman ett skjutelrä, ett par träskor, en spinn-
rock, eller någon annan nyttig sak. I tiden intill
slutet av 1800-talet, var inomsocknens och även inom-
byarna, giftermål inom dessa område beprån-
ad, så att på många platser var släktskapen
så invecklad, så att befolkningen inom byar
och socken tillhörde en enda stor familj. Då
var förhållandet med Söbbarps by och Håvradulla
o Fränsnult i Hörsnäs, s. socken ända intill början
av 1900-talet, där byarna med sin befolkning var så
nära besläktade, med varandra som de kunde bli.
Den främsta orsaken i dessa byar, att de tog gifter-
mål så nära, låg nog till stor del deri att de gamla
sederna, och ett gammalt sätt sig fast i folket som bodde
här, när jag år 1905 flyttade till Hörsnäs socken

Jans mycket kvar av gammal kultur, bara som
ex kan jag nämna att två stycken gamla skvalte
eller (skvalte) kvarnar Jans kvar utmed bränn Mögsvik
Sabbarp, vidare många kringbyggda gårdar med sina
gammalträs inredningar m.m. annat, en stor del
av detta gjorde att hembygden häls kir, och folket
stannade hemma och inte flyttade så långt.

Samma inbärdes släktförhållande var det i många
andra byar på skilda orter, enligt vad jag hört gam-
la personer berätta här om. Men nu håller det gamla
på att försvinna, för att lämna plats åt nya seder.
Under 1800 talet hade i flesta fall, föräldrarna
stor förmyndarsrätt över sina barn, och bestämde
ofta över dem vid giftermål vem de fick gifta sig
med, när föräldrarna å sinse sidan gav sitt samtyg-
ke till giftermål snollan två unga pömar av skilda
kän, en kår och en päng, då kände gärna dessa två
sig, dubbel lyckliga när deras föräldrar inte lade något

hinder i vägen. Under förra delen av 1800 talet
vet jag att delvis grannar och släktingar, vilda främska
som rådgivare och talesmän vid sådana tillfällen.
Som ett exempel härpå vill jag berätta om hur det gick
till då min morfar född 1831 friade till min mor
född 1837. Min mor var älsdotter sin och förstås
enligt den tidens sed lönade det sig inte för någon
friare av lägre stånd att begära en älsdotters hand
och hjerta. Fast min morfar var äls son, så träd-
de ändå min mors mor som var enka, då
min mor skulle ge sin hand åt morfar, då fråga-
de sin mors mor sin dräms, som var gammal
protjenare på gården, han frågade honom då om
han var med på och gav sitt samtycke till att
mina morföräldrar fick lov att gifta sig, och
sade han ja till och då var det bestämt att de
fick ha varandra (tillståndet till giftermålet gäns-
ke min mor) o detta gavs, så var det ju som inte

något hinder i vägen. Om föräldrarna ogillade ett barns giftermål, så kunde orsaken här för vara många, det kunde vara religiösa, ekonomiska, olika börd, ständsförhållande, arbetsvilja om den saknades hos någon av parterna då ansågs den som mindre passande. Sparsamhet och ordningssinne samt renlighet sattes också i allmänhet stort värde på. I äldre tid förekom det att barns föräldrar på ömse håll blevo överens om att ungdomarna skulle ha varandra, men det var inte alltid att dessa överenskommelser var till de ungas belåtenhet, men ofta kunde en bra hemgift och dito förärmögenhet bli en avgörande faktor i giftermålet, för de ungas förenande, så fick kärleken växa till sedan. Jag har själv talat med flera äldre gifte personer som uppriktligt omtalat att de gifte sig för att de skulle få ett hem, det var inte lätt att vara ensam på äldre dagar. Under 1800 talet var det mycket

Vanligt att grannar och utanstående uppbräddes sam-
medlars evigheten ungdom som de lyckligt skulle passa
för varan. För äldrar på ämse här kunde även bli
överens om att en son och en dotter på vardera sidan
skulle passa för varan, överens kamrader kunde stå
innan dessa ungdomar själva visste något derom.
Mådrarna på ämse sidor hade börjat sina förbe-
redelser med barnen i hemmen, så en vacker dag
kunde son eller dotter jämföra sina föräldrar resa
ästad och hälsa på hos blivande svärföräldrar.
Samt presentera de blivande ungdomarna för var-
andra, ibland kunde detta sammanträffande gå
riktigt bra och de unga två fatta kärlek för var-
andra genast, men det kunde även bli besvikelse
på båda håll då inte vackra vid eller något annat
i heder hjälpte. Annorlunda gick det till då Gubbar
eller Gummor åtog sig att förmedla frivilligt, de
hade en särskilt övertalningsförmåga, och därför

Lyckades de flesta gångerna i sin förmedling. Jag
vill med några rader omnämna en fru i Kärnsörns
by som anskaffat skolskiftet och intill 1914 förmed-
lade flera friorier som ledde till giftermål som ännu
bestånd än idag, och båda makarna lever än. Hon
hade den förmånen att hennes man som var yrkes-
man i byn hade många kunder, då bland dessa
även fanns en del ungdomar. Hon brukade då gärna
gå in på deras kärleksförhållande om de hade någon
fästning. Hade de inte det så förslag hon någon
ogifter flicka, och frågade dem, vad de tyckte om
den eller den, om då något av hennes förslag godkändes
så var det sedan till att höra med den förslagna
fästningen vad hon tyckte om den förslagna fäst-
ningen. Hörde hon även intresserad av förslaget
så var det endast till att bestämma en kväll då
dessa utvalda par kunde gå komma på besök
hos denna kvinna, så dracks der kaffe och pratades

Om varje handa som kunde liva upp den påbörjade kärleken, besöken hos förmedlarskan kunde ibland upprepas flera gånger, men så till sist blev ärendet klar, förlovning, och giftermål kom till stånd, och så var slutet bra. En godkalk förutänkontanter vankades för besväret. En annan gång kunde förmedlingen ge 50 à 100 kr. Stågot antaga äkta kunde man på höra då som svararskyrån, kärleksburet han det var kärleksförmedlarskan. Var det en vanlig förmedlare så fick även den något för sitt besvär om det lyckades med förmedlingen, benämningen på denna var vanligen, talisman, eller bänsmän.

Skedde frieriet, genom besök av talisman då friaren gärna följde med, då förskam det sig de unga ta fast både lycke för varann, att den blivande fästmannen med någon med hand gäva, som ex en ring, pralubok eller något annat passande klädesplagg kunde överlämnas åt den blivande fästman. Men någon gäva

med väl uti ex en brosch fick inte ges, då kam fästeman
att stickas och quata alltid, lika var det med en sax då
kunde kärleksbandet lätt klippas utan, så det fick
inte i haller för kamman, då hellre ett par fina skor
eller tråskar, ringen gavs inte för än vid förlovning.
Friareklunk, har jag inte direkt hört annämnas, men
väl Friare, och fästemannas sup, och Friaregille.
Denna extra festlighet följde gerna om frieriet
blev så kallad gift, då man å ena sidan ansåg
att frieriet hade lyckats, så att de unga nu skulle
ha varan, då följde denna festlighet och bestods
gera på alla de närvarande, var det ett gammaldags
bandställe, då bjöd man även tjänarna med, det var
många i äldre tid som alltid tog tjänarna med vid
festligheterna. Under 1800 talet gällde ett handslag,
eller ett givet ord i vittnes närvaro, säkrare än en
bevitnad revers i våra dagar. Då respekterades ett ord
och ett handslag, därför hände det ofta att ett frieri

bekräftades med ett handslag. av gästarna och gästarna
även svärföräldrarna på sinse sidor brukade att be-
kräfta överenskommen genom handslag.
Ibland hände det, vid en friars ankomst att flickan
drog sig tillbaka och låtsades syssla med de dagliga
göromålen när en friare kom, det ansågs som en viss
heder och ärbarkhet, att vara lite tillbaka dragen i början
och en viss låtsad blyghet, så att hon inte med det samma
vid första mötet kastade sig i famnen på
den ankomne friaren. Därför fick hennes (flickans)
moder, enligt gammal sed ofta gå och säga till henne
att hon skulle sluta med arbetet, och sedan gå och visa
sig, snugga upp sig till att laga bättre kläder, eventuellt
helagsdräkten på sig, för att sedan jämt sin moder
fåras in i stugan eller fjurrummet till den väntande
fästmannen. Såvida denne gillades av flickans för-
äldrar. Skulle inte så vara fallet då avvisades friaren
redan vid ankomsten kort och gott, ofta snävt, så

att han fick vänta osvindelbart med oföräktat ärendes-
det lönade sig inte att han försäkte sig på att komma
igen. Blev deremot frieriet antaget då togs fram att
både i mat och dryck, samtidigt visades även de finheter
av hemsöjd som tillverkades i hemmet, av den kvinnliga
delen, såg det riktigt lovande ut med frieriet, då kunde
förelisningen sträcka sig ända längre till släktklenoder
samt även utvändigt bo som blev att följa med i hem-
giften, den riktigt överenskommen om att som blev
att med följa vid giftermål, kräppades gerna inte innan
förlovningen. Vidare av försiktighets skäl så gav inte
svärföräldrarna på några andra sidan bort någonting
förr än giftermål och bröllop blev riktigt säkert.
Först efter bröllopet brukade hemgiften sändas till
det nya hemmet. Förelisningarna för barnens hem-
gift kunde börja i åratal innan vare sig fästman
eller fästmanens var påträffat eller utsett. Hemgift
i Linn och Duktyger, Lakan, såväl som hemsöjda

Ovadygnor, (Sångadygnor) ibland kallas för (Bradygnor) att detta värdes på förlag och lin. tillräkta, i den så kallade brua kiöta, vilken i äldre tid hörde till utrustningen i ett värdhuset hem på landet, dessa kiöta innehåll ofta många andra värdefulla föremål förutom linne och sångkläder, dessa utrustningar gällde såväl son som dotter. Vid dylika tillfällen då Bröllop var i väntan, var inbördes grannarna gerna behjelp- ligen, med det de kunde stå till tjänst med, många gick ju då med en iure förväntan att bliva bjudna till bröllopet. De yngre såväl som iure förberedelser som ofta gjordes, i ett hem på landet, kunde bestå i utvändiga reparationer, putsning och målning, ut- vändigt, målning och tapetsering invändigt. Tälles tid förskam ju också blakt, brygd, och bakning. Hjälp-samhet med fästmans brudstyrsel var van- ligt under hela 1800 talet, till och med brudkronor så bands de hemma i bland av myrten i bland av

färgade pappers blommor som var doppade i vax
samt små vax droppar i olika färger, som var fästa
i ändan på vita bärst. Fäst man dock inte själv anbring
i bya för att samla gåvor av något slag, man dock
kunde binda ett granuar na lade i hop till någon
present. Men det vanliga var att man gav present om
man blev hjunden Ennars inte, något kiggari ibland
de mera välbergade förekom inte i äldre tid.

Annorlunda kunde det förhålla sig med torpare
och backstugusittare, härnär har de gamla berättat,
att både brud och brudgum, kunde vara ute i bygderna
för att kigga i hop till bröllop och besittning. Men
jag har även hört berättas om att dräng och piga
som tjänade på samma ställe, bondfolket var så präktigt
att de gjorde bröllop för dem, der var även bönder som
upplät torp med jord åt dräng och piga som tjänat
der, som kunde de även få arbete på gården i fort-
sättningen. Angående vanligt kiggari så förekom

det ej som redan nämnts, bland bättre folk.

Bjudning till bröllop under 1800-talet skedde allra minst 8 dagar i förväg, då man alltid fick taga med i beräkning att ett stort antal av de bjudna gästerna hade förutgående med sig, i denna förning packades var matvaror av skilda slag vad huset förmådde, ingen ville vara sämst, att vad matvaror hette packades ned i en så kallad gilleskupa av balm. De personer som bjöds var merendels endast som hörde till det så kallade byalaget, de familjer i byn som brukade att umgås eller bjuda varandra vid festliga tillfällen, släkt och svärs- vänner mera anlånds bjöds ofta muntligt genom en pålitlig tjänare på gården eller om det var någon av de mera försiktkanna barnen, som kunde gå omkring och bjuda, det kunde även hänta sig så att far i bröllopsgården själv gick i kring, för de som skulle bjudas och bjöd dem till bröllop.

En gammal gumma som var född 1823 (omkring)

Det var 82 år 1899, då han berättade för mig, om en
bonde i hennes barndom, som inte kunde skriva eller
läsa, denne bonde skulle göra bröllop för sin dotter
han sände då en äldre dräng, ut för att bjuda gran-
nar och släktingar till bröllopet, för att bekräfta
riktigheten härav medförde denna dräng en min-
dre träbricka med Bandens så kallade Bannärke
i ristad på. Men under senare hälften av 1800
talet eller närmare bestämt 1880 talet då mina föräld-
rar hade bröllop, då bjöds på tryckta kort, med namn
dag och dato, samt var bröllopet skulle äga rum.
Präst och klockare brukade i regel bjudas med
på bröllopet. Mina föräldrar berättade ofta om
en händelse vid ett bröllop då en bonde kom
objuden till bröllopet, och måste bjudas in och stann-
ade där också hela förtliga beten över, när han
kom så sade han till den bonden som gjorde
bröllopet, för sin dotter, med de orden, ja du gaver

ursäta ad ja kanner sål bäst, men ja ved hor
det e ve såna sefalle, de e inte auti san lät ad
känna i hu alla, o ja förstauer ju ad de va dien
maining å bjuda me, ja då döjfor en liden pre-
sent må me se bruden, han lämnade då en liten fin
påse av tyg med silverpengar uti, han blev inte sedan
glömd mera an den bruden vil fest lig heter, denna
händelse skulle ha timat omkring 1850 i H. Torups
församling Hr Lär. Kvällen och dagarna innan
bröllopet var naturligtvis så upptagna med förbe-
redelser för bröllopsdagen, så något tillfälle till
extra tillställningar gaus inte tillfälle för, likalitet
var der inte någon tid över för några upptåg an
det ena eller andra slaget. På bröllopsdagen kom
de närmaste släktingarna först, de var merendels
alltid bjudna i god tid, sen kom de bjudna gästerna
så fort de han till det utsatta klockslaget. Samtin-
gen skedde i regel i brudens hem, der full fest och

Förstids stämning. rädde, efter hand som gästerna
samlades bjöds de in, och beackterades med en
sup eller en bäskor denna sup benämndes för Värkunds
skopen. Man byggde vanligtvis en äreport av grönt
ris och blommor, om bröllopet hölls vid den årstid
om sommarens när här fanns grönt att tillgå, denna
äreport sattes upp vid ingången till gården, ibland
en liten bit derifrån över den väg der Brudparet
med bröllops gästerna skulle färdas, till och från
Kyrkan, såvitt inte vigseln ände rum i bröllops-
gården, men de mera förmåna bröllopet skedd
hållst i Kyrkan eller också i Prästgården, under
färden till och från kyrkan hade man ofta på den
första vagnen placerat två stycken spelmän som
spelade pial under hela bröllopsgårdan till och
från Kyrkan, dessa spelmän som var på första vagn
gick då en när de kom fram och gick i ledan före
brudparet och spelade brudmarsch när de gick in

i kyrkan, när viaseln var över, såg de fäkt igen och spelade utgåingsmarsch, likaså här de kom hem till bröllopsgården spelades välkomstmarsch. Under färden till kyrkan hände det att Brud och Brögeman åkte åtskilda i varsin vagn, och först inne i kyrkan överlämnade Brudens fader henne till Brögemannen, framme vid altaret, men det var inte ofta att denna sed tillämpades, utan merendels så följdes de båda tv åt när de skulle vias. Byades särskild ärepost för brudparet av byns befolkning, då samlades folkot där för att välkomna Brudparet när de kom. De skurrade och sjöng då vid parets ankomst till det nya hemmet, detta hände gerna då brudparet som exempel hade haft bröllop i brudens hem, sen om natten skulle färdas till Brögemannens hem, då om det var om sommaren i synnerhet. Vaktade man på Brudparets ankomst, och såg då smot dem med jubel och skurrarop, detta gäller 1800 talats bröllop åren 1880-90

Förning till bröllop är av äldre dato, och började att uppkomma omkring 1870-talet enligt mina föräldrars berättelser, förning medtog även vid begravning. Bröllopet som kunde vara ända till 14 dagar i den gamla goda tiden under 1800-talets början och intill dess kvitt, ja även från 1860-70 har jag hört talas om bröllop som varade i 8 dagar. Under sådana festligheter gick det ju mycket mat till gästerna, som efter några dagars fest endast kom att bestå av de varmaste anhängarna. Förningen bestod därför ofta av korvgrusar, kött och fläsk ibland färdiglagad ärtsoppa, även lutskik skall ha förekommit, ibland såldes förningen i förväg till gillsgården.

Talesmannen, brösmann, kallade man den person som ibland hade i uppdrag att medla emellan ett par ungdomar, ledde då denna förmedling till giftermål, då häände det att denna talesman fick i uppdrag att tjäna som som braktör under bröllopet, bjuda gästerna till

borden servera vin och drycker till måltiden. Han skulle ha en viss översyn an det hela och se till så att gästerna inte glattades något i mat eller dryck. Insamling av pengar vid något bröllop, har jag inte hört någon omtala, att det förekom, och har enligt vad jag vet ej förekommit i dessa arter.

I äldre tid då bröllop vanligtvis hölls i Brudens, han var det inte något med bröllopet om inte dans förekom därpå när måltiden var över och folkod kom i feststämning, då började dansen, vanligen med en vals.

Det var inte ovanligt att svärfar om han var livad för dans dansade första dans med bruden. Men även brudparet inledde dansen, sen i fortsättningen var det ingen rangskillnad, men dock en viss ära för alla dem som fick ta sig en sväng om med bruden, så fortsatte dansen i glädjens tecken utan åtskillnad. Men ett bröllop under 1800 talet som där inte dansades kadrih uti, det förekom nog inte

Att den dansen har gamla anor kan jag dra mina slutsatser av, då jag ären 1896-98 var med på två bröllop i Långhult Gårdaröds socken, der Fadrell dansades av både gamla och unga, deribland Gubbar och Gummor på 80 år, de brukade att den dansen dansades i deras ungdom också. Några särskilda dansgrupper bildades ej, men de äldre blö ju brötta till sist, så gick ju de yngre fortsätta omväxlande med lekar och dans. Efter vigseln hände det att de gifta fruarna välkomnade bruden med en skål, in i Fruarnas lod eller krets. Samma förhållande var det med den nyblivne Mannen, denne välkomnades även av de gifta männen som välkomnade honom till Mannalaget. Men sedan under middagen, då höjde alla sina glas för Brudparet och kurrade. Några förändringar av härsk på bruden förekom ej, ej heller var det någon särskild kupa som användes. Men väl under 1800 talet då den

Lä kallade kluden var på modet, då användes en särskild kluden klud för Fruar, de yngre kvinnorna fick inte lov att bära en sådan för än vid Bröllopet och sen de blev gifta, då genom denna klud bond inträdde bruden i Fruarnas krets eller lag. Groomar och bekanta spelade merendels inte någon roll vid bröllopet, der var gerna alla gästerna samstä. När brudparet (som det ofta skedde) tog avsked av gästerna om natten, så gick det ofta så obemärkt så de flesta av gästerna visste ingenting för än de var försvunna, därför kunde festliga hoterna ofta fortsätta ut på småtimmarna ibland ända till morgonen derpå. Men var bröllopet i brudens hem så en vägen inte var allt för lång, så kom brudparet igen dagen derpå, var det så ett gammaldags bröllop så stannade de sedan bröllopsdagarna ut. Under 1800 talet var det ju inte brukligt med bröllopsresor varför brudparet vanligtvis inte gjorde så långa resor.

under och efter bröllopet. Anskedet från hemmet
i den tiden var ofta litet påfrestande för den nyblunda
frun, den dag då han skulle lämna föräldrahemmet.
På till att börja med besökte hemmet litet o litet, för
att fråga var till råds både i det ena o det andra
ja ett kalas förskam ju också de värmasse vockorna
efter, men det var vänligtvis för de grannar som en
en eller annan orsak ej var gjorda med på bröllop
även någon torpare kusar eller backstuga sittare
kunde bliva gjorda på ett gille eller ett kalas.
Detta kalas hölls i bröllopsgården, der gjöds då
av de rätter och kakor som blev över, eller fanns
kvar efter bröllopet. Ja det kunde ju hända att
der var något av gjuren en häst, ko, hund eller katt
som var särskild tillgiven och vänliga en sin
som det kunde hända svårt för den unga bruden
att lämna, därför kunde det bliva ett både kärt
och svårt ansked när bruden lämnade sitt hem.